

TĚLA V POHYBU

Marek Torčík

Dřív, ještě předtím, než jsme se naučili věci popisovat, uvalovat na ně přesný tvar, existovaly mýty. Tyhle těkavé příběhy neměly jasně definovanou podobu, scházely jim hranice, a proto mluvily ke všem bez rozdílu.

Brzy jsme ale o mýtech začali uvažovat jinak. Staly se něčím pevně daným. Dnes o nich vyprávíme v naději, že právě díky nim zachováme něco z vlastní minulosti, jako by snad obsahovaly střípky věcí, které přišly před námi. Ospravedlnujeme jimi zákony, mocenské rozložení i podobu, kterou má společnost.

Naučili jsme se proto mýty zapisovat, uzavírat do knih a textů, na které se nesahá.

Jako by snad to, co už někdo kdysi popsal, nemohl nikdo další změnit.

Přitom všechny příběhy a všechny mýty neustále plynou, s postupem času nabírají nové podoby. Nežijí osaměle, jejich podoba je podmíněná společností, časem a především tím, kdo je vypráví, o čem se rozhodne mlčet.

Kdysi dávno si ale lidé mýty předávali u ohňů, šeptem skoro jako zaříkadla. Nakonec i Sokrates přirovnává mýtus k zaklínadlu. Jde prý o slova, která nás mají ochraňovat pokaždé, když nám hrozí nějaké nebezpečí.

Před jakým nebezpečím nás mýty vlastně chrání? Stačí zalistovat v jakékoli knize, nahlédnout do náhodného příběhu a člověk zjistí, že největší hrozbu už odpradáвна představují dvě navzájem propletené věci: láska a my samotní.

Co si pod tím ale představit?

Podle většiny antických filozofů je láska zrcadlením dvou spřízněných duší. Platón ve svém *Symposiu* vypráví příběh o dávných dobách, kdy lidé chodili po světě spojení do jedné bytosti, která neměla pohlaví. Staří bohové se téhle jednoty báli, obsahovala totiž mnohem víc, než byli schopni pochopit, a proto se ji rozhodli rozdělit na dvě neúplné bytosti. Dá se tedy říct, že člověk prožívající lásku, ve skutečnosti jen pátrá po ztracené půlce sebe sama. Láska je spíše prostředkem než cílem samotným. Dokáže zprostředkovat věci, které máme všichni společné. Třeba touhu zbavit se vlastního těla, stát se součástí něčeho většího. Proto spolu s ní přichází vždy také strach. Milovat totiž podle mýtů znamená rozpustit, nechat přetavit to, kým jsme dosud byli. „Nad vším vítězí láska,“ píše Vergilius a myslí tím právě onu ničivou sílu. Co je to ale za sílu, která dokáže pokořit dokonce i boha války? A o jaké jde vítězství, pokud z něj nezůstane nic kromě vlastního obrazu?

Nikdy už nebude jako dřív

„Hmotu nelze stvořit ani zničit,“ zaznívá ve video instalaci amerického umělce Johna Sanborna nazvané *V+M*. Jde o variaci na milostné vzplanutí božského páru Venuše a Marta a také o příběh lásky samotné. Sanborn v něm zachycuje lidskou touhu jako prostor, ve kterém se rozplývají hranice mezi tím, kdo jsme my a koho pro nás představují druzí lidé. Jeho postavy se v průběhu dvanácti kapitol mění, stávají se jedna od druhé neoddělitelnou. „Vidím sebe, když zřím tebe,“ zaznívá v jednu chvíli, jen aby se okamžitě na to ozvalo oponující: „Vidím tebe, když zřím sebe.“

V+M je také příběhem o destrukci stejně jako o proměnách. O studu, o vědomí toho, jak blízko k sobě mají láska a boj.

V jedné ze starších verzí tohoto mýtu, zaznamenané básníkem Ovidiem, se vypráví, že když na románek mezi božským ztělesněním lásky a chaosu přišel Venušin muž Vulkán, ukoval si bůh řemesel jemnou, téměř neviditelnou síť, kterou přes oba nahé milence přehodil a tím na místě uvězněnou dvojici v očích dalších bohů navždy znemožnil. Antické mýty jsou podobných situací plné. Bohové v nich trpí a prožívají stud často mnohem víc než smrtelníci. Snad aby je lidé lépe pochopili, přisoudili jim v příbězích vlastní trápení, promítli do nich i své nešvary. To proto jsou bohové plní zášti a nenávisti. Nebezpeční ovšem začínají být teprve tehdy, když se zamilují.

Láska, aspoň ta v mýtech a vyprávění, jako by snad bez nebezpečí ani nemohla neexistovat. Na důkaz bych mohl jmenovat celé seznamy tragických osudů, zneprátených rodin, ničivé žárlivosti. Jde ale spíš o smutný paradox, který přetrvává do dnes. Jako romantické často vnímáme ty milostné příběhy, které čelí nesmírným překážkám. Nakonec i *V+M* přiznává, že láska samotná je pouze „cena, kterou lze vyhrát“.

Zakázanou nebo rovnou stíhanou podobu lásky lze dnes nejzřetelněji sledovat v souvislosti s queer identitou. Pro LGBTQ+ páry bylo historicky těžké jen „smět pokojně milovat“, natož chtít stejná práva. *V+M* je také jejich příběhem. Od doby bohů se toho sice změnilo hodně, stále chce ale odvahu milovat a žít ve společnosti, která považuje odlišnost za hrozbu a která mluví o toleranci namísto o pochopení. Ve společnosti, která se ohání tradicí jen proto, aby kvůli jejich mýtům zabránila jiným lidem ve štěstí.

Sanborna tradiční příběhy fascinují. Jsou to ony, kdo nám pomáhají stejnou mírou porozumět sobě samým a zároveň nás dokáží zmást. Podobně jako lidský život nemají totiž mýty nikdy pouze jeden tvar.

V autorově verzi příběhu *V+M* přitom láska ve svých mnoha podobách nenabírá tragickou podobu. Důležitý je pro ni přitom samotný akt vyprávění. Sanborn před námi rozehrává mýtus o třech mileneckých párech. Nevytváří pouze jednu, ale rovnou několik různých verzí příběhu, každý divák si jednotlivé dějové úseky spojí dohromady po svém, čímž vyprávění vrací příběhu jeho svobodu.

Podobně jako Sokrates i Sanborn navíc chápe mýty jako zaříkadlo. To proto prokládá obraz hudbou a tancem, proto zní některé věty milenců téměř vzdorovitě, třeba ve

chvíli, kdy zaznívá, že „bolest kterou přijmeme, stane se radostí“ nebo když se ve formě rudých závěsů svět „jako vlna zvedá a zase klesá“. Není náhodou, že původní řecký termín pro zaříkadlo zní *épadein*, což doslovně znamená *uzdravit kouzelnými průpovídkami*.

Mýty nejsou jen obyčejné příběhy, mýty léčí, nabízejí naději, ukazují cestu ven.

V+M je tak ze všeho nejvíc oslavou vzdoru a cestou k osvobození. Nakonec i gender hraje v příběhu pouze proměnlivou, vedlejší roli. Diváci na něj narážejí jako na něco vysoce nespolehlivého. Nic totiž není tak jednoduché, aby to mělo pouze dvě možné interpretace. Ani pohlaví není pevné, vše plyne a v každé z postav se skrývá část z toho druhého. Jako důkaz promítá Sanborn na centrální ze tří panelů obraz člověka s napůl rozdělenou tváří. Divák vidí chvíli ženskou, chvíli mužskou část. Všechno se mění, vše v sobě ukrývá nekonečné množství možností. Jde nakonec o samotnou podstatu lidské touhy – stát se na chvíli někým jiným. Ukázat, že „tělo v pohybu, v pohybu i zůstane.“

Božstvo už dávno žije mezi námi

V+M přitom není jen snahou pochopit tuhle skrytou podstatu lidské touhy. Podobně jako většina Sanbornových děl je také o vyprávění samotném. O zprávách, které si jeho prostřednictvím předáváme sami o sobě i o druhých lidech. Je o tom, jak moc se na příbězích podepisují naše vlastní limity a vnitřní rozpory.

Kým jsme vlastně ve vztahu sami pro sebe? A kým jsme pro druhé? Z čeho čerpáme sílu? Proč vůbec zůstat v pohybu? *V+M* možná pokládá jen samé otázky, zato Sanbornovo další vystavované dílo *Mythic Status* na část z nich nabízí odpovědi.

Zatímco příběh Venuše a Marta představuje příběh bohů s lidskými vlastnostmi, čtyři portréty božstev a queer hrdinů nazvané *Mythic Status* dělají přesný opak. „Neexistuje žádný skutečný rozdíl mezi smrtelníky a bohy,“ pronáší hned v prvním z nich Jiz Lee v roli Apollona. Lee tím názorně dokazují strašlivou moc vyprávění. Schopnost osvobodit nás od vlastních okovů.

I proto Sanborn do rolí obsadil queer performery a dovolil jim proplétat své osobní příběhy s legendárními a mýty opředenými činy svých postav. Božstvo už dávno žije mezi námi, jako by tím říkali, božstvo jsme my. Vyprávění čtyř hrdinů mezi božským a lidským stírá hranice. Namísto nich před námi vznikají nové druhy bytostí pokládající před diváky soubor navzájem si protirečících mýtů, mýtů aktuálních a korespondujících se světem kolem nás.

Zatímco třeba Apollonova fyzická přitažlivost odkazuje na sebejistou pýchu boha slunce, válečnice Atalanta v podání Adi Lockhart stejnou moc odsuzuje. Podle ní je láska jednostranný, nevyvážený boj. Sama ho raději opouští pro mnohem férovější lov. Další protiklad k Apollonově sebejistotě poskytuje Jasmine McKay, která se vžila do bohyně noci Nyx. Její touha po temnotě v sobě skrývá nutnost sebepoznání, protože „jedině v šeru mohou lidé najít sebe sama“. Rozdílnost jednotlivých postav přitom završuje portrét Herkula v podání Ramsese Rodsteina. Když se hrdina jednoho

dne jednoduše rozhodne a požádá své okolí, aby ho oslovovalo jako muže a jeho volbu respektovalo, ukazuje tím, že právě v lásce k sobě samému, v odvaze, kterou takové přijetí vyžaduje, můžeme nacházet tu největší sílu. „Byl to den, kdy jsem se stal Herkulem,“ potvrzuje hrdina. V Herkulově přístupu se podobně jako v odlišných přístupech ostatních skrývá tichá a vytrvalá síla. Taková, která vyzývá svět, aby přijal, co se skrývá v lidském nitru a zároveň k tomu vyzývá sebe sama.

Vzpomínám si, že dřív, ještě když jsem byl menší, byly pro mě postavy ze starých bájí jakousi nesmyslnou, cizí hádankou. Mýtus totiž dává smysl jedině tehdy, pokud se k němu dokážeme vztáhnout. Věděl jsem, že je na mýtech cosi lidského, proč bychom podle jejich postav jinak pojmenovávali celá souhvězdí. Žádný z nich ale neodpovídal tomu, kým jsem se cítil být já. Výběr antických pověstí v učebnicích pečlivě zakryl jakoukoliv zmínku o sexualitě nebo o proměnách pohlaví.

Teprve postupem času jsem začal objevovat skrytou pravdu. Žádné příběhy, ani příběhy bohů a božských bytostí, nežijí osaměle. Podobně, jako se v nich zrcadlíme i my samotní, vpisují se ony do nás. Ještě dnes si pamatuji, jak překvapený jsem byl skutečností, že i zdánlivě bezvýznamná část lidského těla nese jméno válečníka, kterého si svět pamatuje díky lásce k jinému muži. Najednou se stačilo dotknout vlastní paty a byl jsem zase o kus blíž sám sobě.

Je vlastně přirozené, že kdykoliv se cítíme sami, máme tendenci hledat odraz našeho světa ve světech jiných. Pokud v nich ovšem nic nenacházíme, pokud o sobě díky tomuhle prázdnu stále pochybujeme, stačí se naučit báje, mýty a zaříkadla vyprávět. To ostatně v sérii portrétů *Mythic Status* ukazuje sám John Sanborn. Vyprávění mýtů je také vždy zároveň vyprávěním vlastního příběhu.

Ten jde někdy nalézat podobně, jako když se dostatečně dlouho díváme na noční oblohu. Jsou tu, i když o nich nevíme. To, co se nejdřív zdá jako černá prázdnota, je ve skutečnosti posypané hvězdami. Byly tu odjakživa, jen jsme je dosud neviděli, ještě nám o nich nikdo nevyprávěl. Někdy si představuji lidské životy jako ty hvězdy. Jsme těla v pohybu napříč bezbřehou noční oblohou. Zbývá o nás jen vyprávět ostatním.